

Pápateszér középkori történetére vonatkozó adatok

Pápateszér, mint látni fogjuk, viszonylag korán az ugori uradalomba tagolódott és több birtokosváltás után, az Esterházyaké lett, így a rá vonatkozó iratok is osztoztak az Esterházyak pápai levéltárának sorsában, azaz nagy részük megsemmisült. Ennek megfelelően nagyon kevés olyan középkori oklevelünk maradt fenn, amely alapján a település története rekonstruálható. Ráadásul a középkori következetlen névhasználat is nehezíti a dolgunkat. A késő középkorban jobbra Fenyőfőteszér névalak állandósult, de korábbi oklevelekben egyszerűen Teszérnek nevezik a települést. Ez azért okozhat gondot, mert a cseszneki uradalomban feküdt Ácsteszér, amely birtokot hasonlóképpen Teszérnek nevezik forrásaink. Térségünkötől kicsit távolabb, Hont megyében is ismert ilyen név alatt település (valamint továbbiak az ország különböző pontjain). Feltétlenül fontos, hogy a felmerülő településeket ne keverjük, azaz gondosan szét kell válogatni a rájuk vonatkozó forrásokat. (Ácsteszérrel és a Hont megyei Teszérrel kapcsolatban is terjedelmes peranyagok maradtak fenn.)

Amit biztosan tudunk: Teszért királynéi szolgáltató népek lakták a korai századokban (XI-XIII), majd 1293-ban vagy 94-ben vagy 95-ben (a datálás nem egyértelmű) Fenenna királyné eladományozta Devecseri Emych fia Márton alországbírónak, a devecseri Choron család őseinek. Ezek után, pontosan nem ismert körülmények között, Teszér a térség nagyhatalmú nemzetsége: a Csákok kezébe került. Demeter fia Csák bán 1270-ben szerezte meg Fenyőfőt, így közvetlen birtokszomszédja lett településünknek. Valamikor a XIII-XIV. század fordulóján kerülhetett a kezükre a birtok és ekkor csatolhatták az ugori uradalomhoz. Mindenesetre 1328 körül I. Károly cseh származású hívének Csenig mesternek adományozta Ugod várát és tartozékait (köztük Teszért), ezt bizonyítja, hogy egy 1332-ben ennek határait is bejárják, az adományozás megismétlése során. Ezután hosszú ideig nem találkozunk a forrásokban Teszérrel, de biztosra vehetjük, hogy az ugori uradalom része maradt, így előbb a Garaiak (1384), majd a Szapolyaiak (1469 körül) szerzik meg. A XV. században a Garaiak szolgálatában hatalmaskodva tűnik fel néhány teszéri lakos. 1488-ban, a Veszprém megyei dicális összeírásban, Kincstartó István birtokaként említik (Kincstartó István alatt minden bizonnyal Szapolyai Istvánt értve).

A Mohácsi csata után a kettős királyválasztás időszakában gyakori volt, hogy mindkét új uralkodó kiállított adománylevelet ugyanarra a birtokra. Ez történt Ugod (és így Teszér) esetében is. Előbb Szapolyai János adományozta el saját birtokát Matucsina Jánosnak (1526), majd I. Ferdinánd (az ellenkirály Szapolyait hűtlenné nyilvánítva, birtokait elkobozva) váraljai Horváth Jánosnak (1527). Mindkét adománylevélben felsorolják az uradalom

tartozékai között Teszért. Végül azonban nem maradt sokáig egyikük kezén sem az uradalom, mivel Devecseri Choron András (az első birtokos Márton alországbíró kései utóda) az 1530-as években megvásárolta.

Oklevélkivonatok:

1.

Fenenna királyné megparancsolja Lampert fia Pál ispánnak, hogy a Pápa mellett fekvő Teszér (Thezar) nevű királynéi földet iktassa Márton ispán alországbírónak. Az esetleges ellentmondókat idézze meg a királyné elé. „Adatott Budán, Húsvét nyolcadnapja utáni kedden.”

Eredetije elveszett. Kiadása: Fejér Codex Diplomaticus ... VI.1.241.

[Az oklevélben nem szerepel évszám. Azt tudjuk, hogy 1293-ban lett alországbíró Márton, és hogy Fenenna királyné 1295-ben meghalt, ezért a lehetséges dátumok: 1293. április 7., 1294. április 27., 1295. április 12. Vö.: Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Szerk.: Zsoldos Attila. Bp. 2008. 170.p.]

2.

1332.

„Az Ugod várához tartozó Teszér, Saág, Neugér, Ach és Ujfalú határainak bejárása Chenig comes érdekében.”

Az Esterházy levéltárban őrzött eredetije elpusztult. Az iratról készült rövid tartalmi kivonat Reiner János: A gróf Esterházi család pápai levéltára című munkájában olvasható (Történelmi Tár 1893.612.p.)

3.

1427. január 24.

A pannonhalmi konvent jelentést tesz Zsigmond királynak Garai János jobbágysai által a bakonybéli apát kárára elkövetett hatalmaskodásokról. Többek között Garai János ugodi offiálisai: Bébi Domonkos és Sebestyén, más embereikkel együtt a bakonybéli apát két kajári jobbágysát: Lászlót és Tamást, akik Barnald birtok határain belül lévő erdőben fát vágtak, elfogták, és őket, valamint szekereiket és igavonó ökrüket a Garaiak Teszér (Tezzer) nevű birtokára vitték.

Eredetije a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárában Capsa 50 T. (856) jelzet alatt található, fényképmásolata: Magyar Országos Levéltár [MOL] Diplomatikai Fényképtár

[DF] 207666 jelzet alatt. Kiadása: Dreska Gábor: *A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára II. 204-205.p.*

4.

1432. március 19.

A pannonhalmi konvent jelentést tesz Zsigmon királynak a bakonybéli apát kárára elkövetett hatalmaşkodásokról. Ezek között szerepel, hogy az elöző évben Szent Miklós hitvalló ünnepe környékén fenyöfői Szolga (Sclavus) Gergely és Hachan Benedek, valamint a teszéri Hamar Kelemen, két fiával együtt a bakonybéli apát méneséből származó lovakat a Bakony erdejében kardokkal és fejszékkel megtámadtak és megsebesítették azokat. Több ló el is pusztult, amelyek életben maradtak, azokat Fenyöföre vitték. Ezek közül a jobbkat kiválasztották és Porvai Józsaival megosztottak azokon, a többi lovat Szolga Gergely házába vitték. Itt a lovakat rosszul tartották, egy hónapig nem etették őket, amitől több ló elpusztult. Később Szent Máté apostol ünnepe utáni kedden Csornai Péter, Józsa, porvai officiális fenyöfői, szentlászlói embereikkel, valamint Hamar Kelemen és Chal György teszéri lakosokkal felfegyverkezve Kajár birtokra mentek és onnan a bakonybéli apát jobbágyainak 32 ökrét Porvára és Fenyöföre hajtották. Ezek közül az egyiket (6 aranyforint értékűt) levágtak és elosztották egymás között.

Eredetije a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárában Capsa 50E (927) jelzet alatt található, fényképmásolata MOL DF 20777 jelzet alatt. Kiadása: Dreska Gábor: A pannonhalmi konvent hiteleshelyi működésének oklevéltára II. 259-260.p.

5.

1449. szeptember 11.

Az királyi tanács abban a perben, amelyet Kovács (faber) Gergely, Lukács fia György és Vörös (rufus) Antal Garai László Teszéren és Kisságon élő jobbágyai kezdtek Veszprém vármegye előtt Mihály bakonybéli apát koppányi és basadi jobbágyai ellen megparancsolja, hogy a megyei törvényszék jogszerű döntést hozzon, és amennyiben Mihály bakonybéli apát az ítéletüket nem fogadja el, a pert tegyék át a királyi kúriába. Elözőleg Mihály apát a megyei törvényszéket elfogultsággal vádolta.

Eredetije a Pannonhalmi Bencés Főapátság Levéltárában Capsa 17 EE jelzet alatt, fényképmásolata MOL DF 207878.

6.

1527. november 4.

Ferdinánd király megerősíti korábban tett adományát, amelyben a fehérvári országgyűlésen hűtlennek nyilvánított Szapolyai János Ugod nevű várát, a hozzá tartozó mezővárosokkal, falvakkal, birtokokkal - ezek között felsorolva: Fenyőfőteszér (Fenyewfewthezer) - váraljai Horváth Jánosnak, valamint feleségének: Magdolnának és fiuknak: Jánosnak adományozta.

Eredetije elveszett, egykorú másolata a Királyi Könyvekben található MOL A 57 I. köt 72.p.

Petrik Iván